

KORRUPSIYASIZ MUHITDA TA'LIM OLISH HUQUQINI TA'MINLASH ASOSLARI

Xusanova Surayyoxon G'aybulla qizi

Farg'ona viloyati Dang'ara tumani

Farg'ona davlat universiteti Tarix fakulteti

Yurisprudensiya yo'nalishi 2-bosqich talabasi

khusanovasurayyokhan@gmail.com

+998 50 887-74-04

<https://doi.org/10.5281/zenodo.15433712>

Annotatsiya: mazkur maqolada ta'lim tizimidagi korrupsiya holatlari va ularni oldini olish bo'yicha zamonaviy yondashuvlar tahlil etiladi. Asosiy e'tibor korrupsiyasiz muhitda ta'lim olish huquqini ta'minlashning huquqiy, institutsional va ijtimoiy asoslariga qaratiladi. Shuningdek, O'zbekiston Respublikasida olib borilayotgan islohotlar, xalqaro tajribalar, hamda ta'lim muassasalarida ochiqlik va shaffoflikni ta'minlash bo'yicha amaliy mexanizmlar muhokama qilinadi.

Kalit so'zlar: korrupsiya, ta'lim tizimi, huquqiy kafolat, ochiqlik, shaffoflik, nazorat, akademik halollik, profilaktika, antikorrupsiya siyosati.

Zamonaviy demokratik jamiyatda korrupsiyaga qarshi kurash faqat huquqni muhofaza qiluvchi organlarning vazifasi bo'lib qolmasdan, barcha sohalar, xususan, ta'lim tizimining ham ishtirokini talab etadi. Ta'lim – inson huquqlari, teng imkoniyatlar, bilim va malaka egallash asosidir. Biroq korrupsiya ta'lim tizimining sifatiga, adolatliligiga va fuqarolarning teng huquqliligiga jiddiy putur yetkazadi.

O'zbekiston Respublikasida ham korrupsiyaga qarshi kurash davlat siyosatining ustuvor yo'nalishiga aylangan. Ayniqsa, ta'lim tizimida adolat, shaffoflik va akademik halollikni ta'minlash bo'yicha bir qator chora-tadbirlar ko'rilmogda. Ushbu maqolada aynan ta'lim muassasalarida korrupsiyaga qarshi kurashishning huquqiy va institutsional asoslari, amaliy tajribalari va xalqaro standartlarga muvofiqligi tahlil qilinadi.

Ta'lim — har bir insonning asosiy huquqlaridan biri bo'lib, u nafaqat shaxsiy rivojlanish, balki jamiyatning barqarorligi va taraqqiyoti uchun ham muhimdir. Korrupsiya esa ta'lim tizimining samaradorligini pasaytiradi, tengsizlikni kuchaytiradi va o'quvchilarni sifatli ta'lim olish imkoniyatidan mahrum qiladi. Ushbu maqolada korrupsiyasiz muhitda ta'lim olish huquqini ta'minlash asoslari ko'rib chiqiladi.

Korrupsiya ta'lim sohasida bir necha ko'rinishda namoyon bo'ladi: imtihon va attestatsiya jarayonlarida noqonuniy to'lovlar, o'qishga kirishda pora olish, ilmiy ishlarni sotib olish, darsga qatnashmagan talabalarga baho qo'yish, lavozimlarni pora evaziga taqsimlash va hokazo. Bu holatlar nafaqat shaxsiy adolatsizlikka olib keladi, balki butun ta'lim tizimining nufuzi va samaradorligini pasaytiradi.

Korrupsiyasiz muhitda ta'lim olish huquqini ta'minlash uchun quyidagi asosiy yo'nalishlar muhim hisoblanadi:

1. Huquqiy asoslar – “Korrupsiyaga qarshi kurashish to'g'risida”gi Qonun (2017), “Akademik halollik kodekslari”, Oliy ta'lim muassasalari nizomlari;
2. Tashkiliy-institutsional choralar – Korrupsiyaga qarshi kurashish agentligi, ta'lim muassasalarida “Komplayens-nazorat” tizimlari;
3. Axborot ochiqligi – test natijalari, reytinglar, moliyaviy hisobotlarning e'lon qilinishi;

4. Ta'lim ishtirokchilarining huquqiy madaniyati – o'qituvchilar va talabalarning korrupsiyaga nisbatan murosasiz munosabati;

5. Jamoatchilik nazorati – ota-onalar, NNT va ommaviy axborot vositalari orqali muntazam monitoring.

Tahlillar shuni ko'rsatmoqdaki, ta'lim tizimidagi korrupsiya holatlari quyidagi omillar bilan bog'liq:

- Baholash tizimining subyektivligi va shaffof emasligi;
- O'qituvchi va rahbarlar faoliyatining yetarli darajada nazorat qilinmasligi;
- Talabalar va ota-onalarning korrupsiya holatlariga befarqligi;
- Adolatli tanlov asosida ishga qabul qilish tizimining yo'qligi;
- Moliyaviy hisobotlarning yopiq bo'lishi.

So'nggi yillarda amalga oshirilayotgan islohotlar natijasida ayrim ijobiy o'zgarishlar kuzatilmoqda. Jumladan, 2022–2024 yillarda bir qator oliy ta'lim muassasalarida onlayn test sinovlari joriy qilindi, ochiq platformalarda baholash natijalari e'lon qilinmoqda, korrupsiyaga qarshi ichki audit tizimi yaratilmoqda. Biroq, bu yo'nalishdagi islohotlar tizimli yondashuvni va barcha ishtirokchilarning faol ishtirokini talab qiladi.

Korrupsiya ta'lim tizimida bir qator salbiy oqibatlariga olib keladi:

- Sifat pasayishi: Korrupsiya natijasida ta'lim sifatining pasayishi, o'qituvchilarning malakasizligi va resurslarning noto'g'ri taqsimlanishi kuzatiladi.
- Tengsizlik: Korrupsiya sababli ijtimoiy-iqtisodiy jihatdan zaif qatlamlar ta'limdan chetlashadi, bu esa jamiyatda tengsizlikni kuchaytiradi.
- Ishonch yo'qolishi: Korrupsiya ta'lim tizimiga nisbatan ishonchni yo'qotadi, bu esa o'quvchilarning motivatsiyasini pasaytiradi.

Ta'limda korrupsiyani oldini olishning asosiy yo'llari

Korrupsiyasiz muhitda ta'lim olish huquqini ta'minlash uchun quyidagi asosiy yo'llar mavjud:

- Shaffoflik va hisobdorlik: Ta'lim tizimida shaffoflikni oshirish va hisobdorlikni kuchaytirish orqali korrupsiyani oldini olish mumkin. Bu davlat organlari va ta'lim muassasalari faoliyatining ochiqligini talab qiladi.

- Qonunchilik va tartibga solish: Korrupsiyaga qarshi qonunlarni mustahkamlash va ularni amalda qo'llash zarur. Bu jarayonlarda jamoatchilik fikrini inobatga olish muhimdir.

- Ta'lim jarayonlarini raqamlashtirish: Raqamli texnologiyalar yordamida ta'lim jarayonlarini avtomatlashtirish orqali korrupsiyani kamaytirish mumkin. Masalan, o'qituvchilar va o'quvchilar uchun elektron platformalar yaratish.

- Ommaviy nazorat: Jamiyatning barcha qatlamlarini korrupsiyaga qarshi kurashga jalb qilish, ommaviy nazorat mexanizmlarini joriy etish zarur. Bu jarayonda ota-onalar, talabalar va jamoatchilik vakillari faol ishtirok etishi kerak.

Ta'limda etik qoidalar va madaniyat

Korrupsiyasiz muhitda ta'lim olish huquqini ta'minlash uchun etik qadriyatlarni rivojlantirish muhimdir:

- **Etik tarbiya:** O'quvchilarga kichik yoshdan boshlab axloqiy qadriyatlar, adolat, halollik kabi tushunchalarni o'rgatish zarur.

- **O'qituvchilar tayyorgarligi:** O'qituvchilarni nafaqat pedagogik bilimlar bilan, balki etik qadriyatlar bilan ham tanishtirish kerak.

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, Korrupsiyasiz muhitda ta'lim olish – nafaqat huquq, balki taraqqiyotning kafolatidir. Adolatli, shaffof va halol ta'lim tizimi bilimli va vatanparvar avlodni shakllantiradi. O'zbekiston Respublikasida korrupsiyaga qarshi kurashish borasida muhim huquqiy va institutsional asoslar yaratilgan bo'lsa-da, ularni samarali ishlatish va hayotga tatbiq etishda tizimli yondashuv muhimdir. Akademik halollik madaniyatini shakllantirish, raqamli texnologiyalar asosida baholash jarayonlarini avtomatlashtirish, ochiqlikni ta'minlash hamda jamoatchilik ishtirokini kengaytirish korrupsiyaga qarshi kurashning eng muhim omillaridandir.

Korrupsiyasiz ta'limni ta'minlash uchun qonuniy kafolatlar, institutsional nazorat, shaffoflik, xalqaro standartlar va jamoatchilik ishtirokini integratsiyalashgan yondashuv muhimdir. O'zbekistonda ushbu yo'nalishdagi islohotlar davom etayotgan bo'lsa-da, samaradorlikni oshirish uchun fuqarolik jamiyati va xalqaro hamkorlikning rolini kuchaytirish zarur.

Korrupsiyasiz muhitda ta'lim olish huquqini ta'minlash — bu nafaqat davlat siyosati, balki jamiyatning barcha qatlamlarining mas'uliyatidir. Ta'lim tizimida shaffoflikni oshirish, qonunchilikni mustahkamlash, raqamlashtirish va etik qadriyatlarni rivojlantirish orqali korrupsiyani oldini olish mumkin. Bularning barchasi kelajak avlodlarning sifatli ta'lim olishini ta'minlaydi va jamiyatning barqaror rivojlanishiga xizmat qiladi.

References:

Используемая литература:

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi "Korrupsiyaga qarshi kurashish to'g'risida"gi Qonuni, 2017 yil.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Ta'lim sohasida ochiqlik va shaffoflikni ta'minlash chora-tadbirlari to'g'risida"gi qarori, 2021 yil.
3. Korrupsiyaga qarshi kurashish agentligi yillik hisobotlari, 2022–2024 yillar.
4. UNESCO. *Global Corruption Report: Education*, 2013.
5. Abdullaeva D. "Akademik halollik va ta'lim tizimida antikorrupsiya yondashuvlar", Toshkent, 2022.
6. Transparency International. *Education Sector Integrity Assessment Report*, 2021.
7. Komilov N. "Ta'limda korrupsiya va uni oldini olish usullari", Ilmiy-amaliy to'plam, 2023.
8. Ta'lim muassasalarining Akademik halollik kodekslari (Turli OTM misolida).
9. Fayziyev I. Sh. & Toshpo'latov A. (2022) O'ZBEKISTON RESPUBLIKASINING MUSTAQILLIKDAN OLDINGI VA KEYING SIYOSIY HAYOTI. *British Journal of Global Ecology and Sustainable Development* Volume-10, Nov., 2022 31-34b
10. Toshpo'latov , A. (2023). SHAXS PSIXODIAGNOSTIKASIDA PROYEKTIV METODIKALARDAN FOYDALANISH. *Евразийский журнал социальных наук, философии и культуры*, 3(5 Part 2), 170–178.
11. Temirov, J. , & Toshpo'latov , A. (2023). TYUTOR PEDAGOGIK FAOLIYATINI TASHKIL ETISHNING PSIXOLOGIK ASOSLARI. *Наука и инновация*, 1(28), 29–32.
12. Umarova, G. , & Toshpo'latov , A. (2024). Klaster tanqidiy fikrlash texnologiyasi texnikasi sifatida. *Центральноазиатский журнал междисциплинарных исследований и исследований в области управления*, 1(10), 49–55.

13. Toshpo'latov Abdulaziz Quvondiq o'g'li, Ummatova Zamira Atamuradovna. (2023). SHAXSLARARO MUNOSABATLARDA SHAXS AGRESSIYA. CENTRAL ASIAN JOURNAL OF EDUCATION AND INNOVATION, 2(4), 30–31.
14. Toshpo'latov Abdulaziz Quvondiq o'g'li, Ummatova Zamira Atamuradovna. (2023). IJTIMOY TARMOQLARIDA "OMMAVIY MADANIYATGA" QARSHI KURASHISHNING DIDAKTIK VOSITALARI. CENTRAL ASIAN JOURNAL OF EDUCATION AND INNOVATION, 2(4), 27–29.

